

מרכז צפרות ראש ציפור, גני יהושע, תל אביב |
מקום שני – אדריכלות נוף במרחב הפתוח שריג-וקסמן אדריכלות נוף

מרכז צפרות ראש ציפור הוא אחת הדוגמאות המשכנעות ביותר לכוחה של אדריכלות נוף לתקן עוול סביבתי. שטח של 30 דונם, מופר לחלוטין – שכלל מגרש כדורגל, פסולת בניין ועודפי עפר – הוסב למערכת אקולוגית מלאה ופועלת, בלב אחד הצירים העירוניים הצפופים בישראל. כ-25 בתי גידול שונים, כ-400 מיני צמחייה מקומית, ואוכלוסיות של ציפורים, יונקים, זוחלים, דגים וחרקים – כל אלה נוצרו יש מאין, בידי מתכננים.

הגישה התכנונית מינימליסטית ומכוונת: העיצוב הבנוי – מבני תצפית ומסתורים מבטון ועץ – כפוף לטבע ולא מתחרה בו. החדשנות מתבטאת הן בתחום האקולוגי – יצירת מגוון בתי גידול לחים ויבשתיים בצפיפות גבוהה – והן בתחום הביו-אקלימי: מבני השהייה מנצלים קירור פסיבי מגופי המים, חומרים מאזני טמפרטורה והצללה מחושבת, ומספקים חוויית תצפית ממושכת ונוחה גם בחודשי הקיץ. מבחינת ההשפעה המרחבית, הפרויקט אינו עומד לבד: הוא מחבר בין השכונות הצפופות של גוש דן לרצף הירוק של נחל הירקון, ומשמש תחנה פעילה בנתיב נדידת הציפורים. ההשפעה החברתית לא פחות ממשית – המרכז הפך לכלי חינוך סביבתי אפקטיבי, עם פעילות מחקרית, סדנאות, טיבוע ציפורים וסיורים, הנגישים לתושבי שלוש ערים ממרחק דקות הליכה. חוויית המשתמש עשירה ומשתנה לאורך השנה, ותצלומי הטבע שצולמו במקום מכבים בתערוכות לצד צילומים מיערות גשם ומדבריות – עדות לאיכות הסביבה שנוצרה.

עיצוב, אסתטיקה וקונספט הפרויקט מאמץ גישה מינימליסטית מודעת – עיצוב שמכפיף את עצמו לטבע ולא מתחרה בו. מבני התצפית והמסתורים, הבנויים מבטון חשוף ועץ, משתלבים בנוף באופן אורגני ומחדדים את חוויית הצפייה מבלי להסיט את תשומת הלב אל עצמם. הקונספט המרכזי – שיקום אמיתי יש מאין – עקבי ונוכח בכל רכיבי הפרויקט: מבנים, גופי מים, נטיעות ומערכת שבילים, כולם כפופים לאותה מטרה.

חדשנות ויצירתיות מבני התצפית והמסתורים תוכננו כמבנים ביו-אקלימיים המנצלים קירור פסיבי של זרימות אוויר קר מגוף המים, שילוב חומרים ממיזגי קור, והצללה מחושבת – פתרון חדשני לשהייה ממושכת בסביבת תצפית בלב עיר. מבחינה אקולוגית, יצירת כ-25 בתי גידול שונים בשטח של 30 דונם – כולל אגם, ביצה, ערוצי מים, גדות רדודות, איים מוגנים ומגדל עטלפים – מהווה הישג תכנוני בפני עצמו ואחד הניסיונות המקיפים ביותר לשחזור מערכת אקולוגית עירונית בישראל.

מענה לאתגרים סביבתיים / חברתיים / אחרים הפרויקט הוא בראש ובראשונה מעשה תיקון סביבתי: שטח מופר לחלוטין – שהיה מגרש כדורגל, אתר פסולת בניין ומחסן עודפי עפר – הוסב למערכת אקולוגית מלאה, שומרת על מגוון ביולוגי גבוה ומשמשת תחנה בנתיב נדידת הציפורים. מבחינה חברתית, המרכז הפך לכלי חינוך סביבתי פעיל: סדנאות, מחקר, טיבוע ציפורים וסיורים – הכל נגיש לתושבי תל אביב, רמת גן ובני ברק ממרחק הליכה. הפרויקט גם מהווה מודל לחיקוי לשיקום שטחים מופרים אחרים בפארק הירקון.

מעגלי השפעה מרחבית על הסביבה והנוף על אף גודלו הצנוע, ראש ציפור מייצר השפעה מרחבית שחורגת מגבולותיו: הוא מחבר בין השכונות הצפופות של גוש דן לבין פארק הירקון, מהווה חוליה חיה ברצף ירוק, ומשמש כאתר עוגן לנדידת הציפורים בנתיב האפרו-אירואסיאתי. הפרויקט מציב סטנדרט וממחיש שגם בשטחים עירוניים פגועים ניתן לייצר ערך אקולוגי ממשי – שאיפה שהגישה בה מיועדת לחלחל לתכנון שכונות ערים נוספות.

חוויית המשתמש מערכת השבילים, מסתורי התצפית ואזורי הלכידה מתוכננים לטפל בטווח רחב של משתמשים – מצופי ציפורים ותיקים ועד ילדים, קבוצות חינוך ובעלי מוגבלויות. מבני התצפית מאפשרים שהייה ממושכת בנוחות גם בחום, כולל ישיבה ארגונומית ומרחב לקבוצות גדולות. הפרויקט מתפקד שבע ימים בשבוע, שעות היום ובסיורי לילה, ויוצר חוויה שמשתנה עם העונות, עם שעות היממה ועם מאות מיני הציפורים שמגיעים ומתחלפים לאורך השנה.